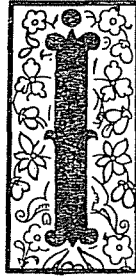

Tasavvuf

“Ünlü Celvetî Şeyhleri”

Şeyh Mehmed Muhyi'd-din
Üftade ve Şeyh Aziz Mahmud
Hüdâî hazretleri

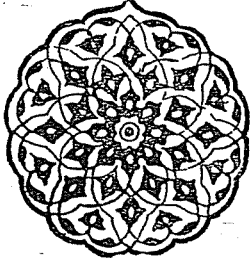
HAKKI ŞİNÂSİ ÇORUH

İstanbul'da, fetihden sonra Türklüğü ve İslâmiyeti kabul etmiş bir Bizans'lı vardı. Bu adam adını değiştirip «Mehmed» koymuştu. Fâtih zamanında 1467'de sadrâzam olmuş ve 1469'da da azledilerek sadâretten uzaklaştırılmıştı. Osmanlı tarihinde bu zât Rûm Mehmed Paşa olarak geçer. Paşa, 1472 yılında Üsküdar'da Boğaz ve limana hâkim tepe üzerinde bir cami ile medrese (bugün yıkıktır) yaptırmıştır.

Rûm Mehmed Paşa'nın türbesi de caminin hemen yanındadır. Cami, bir ana kubbe ve mihrâb üstü yarım kubbe, son cemaat yeri ise beş küçük kubbeli olarak inşa edilmiştir. Dâirevî kubbe üzerinde (kasnağında) sekiz pencere vardır. Caminin içindeki tahta işçilik fevkalâdedir.

Derlerki, Hz. Aziz Mahmud Bursa'dan İstanbul'a geldiklerinde, Rûm Mehmed Paşa Camii şerifi avlusunun son cemaat mahallinin bir kögesinde hâmile olan zevcesi ile sığınmış. Fakat, bu durum daha sonra cereyân etmiş bulunmalı sanıyoruz. Zirâ, Hz. Şeyh İstanbul'a geldiğinde Çamlıca'da Musalla Mescidine bitişik iki taş oda yaptırıp orada bir süre oturmuştur. Yaptığımız hesaba göre 1603 yılına rastlaması gerekiyor. O tarihte Şeyh Aziz Mahmud Hazretleri 59 yaşlarında bulunuyor. Zevci hem yoksulluktan hemde hiçbir hazırlıkları olmadığından şikâyet ettiği bir anda, Padişâh Ahmed-i Evvel'in (Ahmed I - 1590/1617-) gönderdiği harem ağası caminin avlusunda görünüyor. I. Sultan Ahmed, bir gece önce rüya görmüş; fakat rüyayı kimse doğru dürüst yorumlayamamıştı. Sonradan saraydan bir adam diyor ki: «— Üsküdar'da, Rûm Mehmed Paşa Camiinde bir Pir var; herhalde rüyanızın tâbirini o yapar.» Bunun üzerine rüyayı yazıp zarf içine koyarak gönderiyor. Hz. Şeyh, daha haremağası merhaba demeden: «— Padişâhın rüyasını zarfı açmadan üstüne yazayım» diyor. Ve rüyayı tâbir ediyor. Daha önceden bir kese içinde seyhe gönderilen parayı kendi cebine indiren

haremağası bu durum karşısında pek mahcup oluyor ve şeyh'in ayaklarına kapanarak af diliyor, uzatıyor keseyi. Hz. Pîr'de hanımına dönüyor: «— Al hatûn diyor, işte geldi hayırlı babanın hayırlı evlâdının kısmeti.»

I. Sultan Ahmed zarfın açılmadan rûyasının tâbirinin üstüne yazıldığını görünce, hayretler içinde kalıyor. Ve sarayı hûmayûnuna dâvet ediyor, şeyhi.

Gülşen Efendi'nin külliât-ı hazret-i Hüdâ'î sinde ve Tibyan'da Hz. Şeyh Aziz Mahmud Hüdâ'î ile Hz. Şeyh Mehmed Muhyi'd-din Üftâde'nin karşılaşma yâni, mürşid ve çırak olma tarihi 1 zilkâde 984 Cumartesi (M. 1577 yılı) gösterilir. Hesaba göre, 33 yaşında bulunan Hz. Aziz Mahmud bir gece rûyasında cennetlik sandıklarının cehennemde, cehennemlik sandıklarının cennette görmüş ve heyecan içinde Hz. Üftâde'ye koşturmuştur. Bazı kaynaklarda bu konuş, şöyle anlatılır: «Bursa'nın Hisar semtinde oturan bir zat her yıl Hacca niyet ettiği halde ortaya çıkan engeller dolayısı ile gidemediğinden karısı ile arası açılır. Ve Hz. Üftâde'ye halini arzeder. O'da, bizim eskici Mehmed dede'ye git. O seni Hicâz'a götürsün diyor. Adamcağız, şimdiki kabrinin bulunduğu yerde Pınarbaşında eskicilik yapan Mehmed dede'ye gider. Ve Hz. Şeyh Üftâde'nin selâmını söyler, halini anlatır. Eskici Mehmed dede peki der, yarın hazırlıklı gel seni Hicâz'a götürüyüm. Ertesi gün adam tekrar gelir ve eskici Mehmed dede o'nu (Tayyî mekân tariki ile) Hicâz'a götürür. Ve yine orada kendisinden önce giden Bursa'lı hacılarla görüşür. Yanındaki para ile bazı hediyeler alır, sonra eskici Mehmed dede'nin kerâmetiyle tekrar Bursa'ya döner. Fakat, karısı kabul etmez: — Bu ne biçim hacılık böyle?.. Daha dün buradaydın.. Sen yalancının birisi'nin der ve kocasını mahkemeye verir. İşte, o sıralarda Şeyh Aziz Mahmud Hüdâ'î Hazretleri Bursa Kadı naibidir. Ve:

— Öteki hacılar Hicâz'dan dönsün dâvâya öyle bakalım der. Vaktaki diğer hacılar adamın hacc ettiğine şahitlik ederler ancak o zaman kadın dâvâyı kaybeder. Ama, Aziz Mahmud Hüdâ'î Hazretleri adamı bir kenara çekip sorar meselenin aslını. Adamda Şeyh Üftâde Hazretleri vasıtasıyla eskici Mehmed dede'nin tayyî mekân yoluyla kendisini Hicâz'a gönderdiğini anlatır.»

İşte, o zaman, devamlı arayış içinde olan Hz. Aziz Mahmud Hüdâ'î, Hz. Üftâde'ye koşar. Biz burada Mehmed Gülşen Efendi'nin naklinden çok, gördüğü rûyanın etkisiyle Hz. Üftâde'ye çırak olduğunu kabul ediyoruz. Ve doğrusuda budur sanıyoruz.

Bugünkü Bursa'da Ulu caminin karşısındaki yoldan yukarı doğru çıktınız mı Yerkapı semti gelir. Yer kapı'da kayalar üstünde tepelik yerde yaşlı servilerin bulunduğu çevrede tek kubbeli bir cami ile yanında büyük bir türbe görülür. Türbede parmakklıkla çevrili sandukanın önündeki levhada şunlar yazılıdır:

«Bağ-ı aşkın andelibi Hz. Üftâdedir
Dertli âşklar tabîbi Hz. Üftâdedir

Vâsıl-ı Kâmil odur, Tevhid-i zâte şüphesiz
Dost ilinin rehnûması Hz. Üftâdedir.

Eyleyen ruhundan istimdâd irişür matlaba
Hal eder her müşkilâtı Hz. Üftâdedir.

Mürşid-i âli dilersen dâmen-i pâkini tut
Gösteren rah-ı Hüdâ'î Hz. Üftâdedir.

Sıdk ile kul ol Hüdâ'î eşîğinde dâima
Bil hakikat Kutb-ul-aktâb Hz. Üftâdedir.»

Hz. Aziz Mahmud Hüdâ'î şeyhinin âlemi ahirete irtihalinden sonra böyle söylemiş ardından. Türbede, Hz. Üftâde'nin hanımı, evlâtları, torunları ve öteki şeyhler var. Fakat, 1572'de şeyhin kendi parası ile yaptırdığı cami zelzeleden hasara uğrayınca, 1770 yılında Kutup İbrahim Efendi adındaki torunu (cami avlusunda demir parmakkıllık yerde medfundur) Kadı Altıparmak İbrahim Efendi'nin müsaadesiyle camii yıktırıp yeniden yaptırır ve türbeyide tâmir ettirir. Daha sonra, 1851 yılında vukua gelen zelzeleden hasara uğrayan cami ve türbeyi 1866'da eski Seraskerlerden Hasan Rıza Paşa hem tâmir ettirir hemde birçok vakıf tahsis eder. Camiin dört köşesindeki Cihar-ı Yar-ı Güzin Efendilerimizin adlarını havi yazılar ünlü hattat merhum Mehmed Şevki Efendi'ye (Tıp Tarih Enstitüsü Md. Ord. Prof. Dr. Süheyl Ünver'in annesinin babası) aittir.

895 H. 1489 M. yılında Manyas'ta dünya'ya gelen Hz. Üftâde'nin babası Mehmed Efendi'dir. Sonradan Bursa'ya gelip yerleşen Mehmed Efendi ailesi mazbut ve İslâm akidelerine bağlıdır. Babası küçük Mehmed Muhyi'd-din'i bir kazaz'ın yanına verir. Fakat, bu ipek işini ve ibrişim yapmayı pek sevmez Mehmed Muhyi'd-din Kazaz'ın yanına verildiğinin haftasında ustası ölür. Tuhaf bir kader, babası Mehmed Efendi de vefât eder aynı haftada. Annesi ipek bükmüş bir süre, Üftâde'de satmış. Sonraları erkek kardeşi vefât edince, annesi henüz evlenmiş olan kızının yanına gider. Böylece Üftâde küçük yaşta yalnız kahr. Celvetî Silsilenâmesi - İsmail Hakkı ve Yadıgâr-ı Şems'de (sayfa: 28) şöyle bir kayda rastlıyoruz. Bursa'da bir Pîr var: Muslihî'd-din Efendi. İşte bu adam önce küçük Mehmed Muhyi'd-din'in elinden tutar ve o'na Ledûn ilminin kapılarını açar. Bazı kaynaklarda Üftâde'nin mürşidi Hızır Dede olarak gösterilir. Ama, Hızır Dede 900 H. yıldı vefât ettiğine göre kendisinin henüz beş yaşında bulunması gerekiyor. ki, bu bize şüpheli görünüyor. Ruh-ül Beyan'da İsmail Hakkı Hz. leri O'nun Hızır Dede'den feyz aldığı kaydediyor.

Bursa'lı Tâhir Bey merhum Osmanlı Mülâlifleri adlı eserinde Üftâde Hz. lerinin Hızır Dede'nin irtihalinden sonra şeyh-i Ekber Muhyi'd-din ibn-ül Arabî'den (onun ruhaniyetinden) istifade ettiğini naklediyor.

Ne olursa olsun, Hz. Üftâde'nin üveysi yapısı o'nu birçok meziyetlere sahip kılmıştır. Sırf şahsî gayreti bunda esastır. Bu inancı bütün, sebatkâr, zâhid adam kendisinden önceki evliyâya aşırı saygı göstermiş ve gerçek başarının ibâdet kanalıyla olacağını ve yine Ledün ilmine ancak o yoldan varılacağını öğrenmişti. Zâten Celvet, yerini yurdunu bırakmak terketmek, bulunduğu durumdan ayrılmak mânâsında değil miydi? Daha açığı, kendi varlığından geçip, Allah'ın varlığında yok olmak değilmiydi Celvet? İşte, o'da İbrahim Zâhit Gilânî'dan sonra kökleri hakikat, aşk, irâde, akıla dayanan Celvetiye tarikatına bağlanmıştı. Mutasavvif İsmail Hakki Bursevî diyor ki «—Celvetî tarikatı, Hz. Üftâde zamanında hilâl, Aziz Mahmud Hüdâî zamanında bedir halini almıştı.»

Yıldırım Beyazîd'in yaptırdığı Bursa'daki Ulu Camii'nin içindeki şadırvanın Batı tarafındaki kubbenin duvarı üzerinde Arabca bir beyit var:

«Yâ cami-al-kebir veya mecma-al-kibâr
Tubâ Lîmen Yezûrûke fi-l-leyl-i ve-al-nehâr»

Bunu merhum hattat Şefik Efendi H. 1277'de yazmış. Diyorki, Hz. Üftâde bu beyitinde. «Ely Ulucami -uluları toplayan- veya uluların toplandığı yer, seni gece veya gündüz ziyaret edene müjdelersun.»

Şeyh Mehmed Muhyî'd-din Ulucami ile Doğanbey Mescidinde bilâücret müezzînlük ve imâmlık yapmış. Sonraları bu hizmetlerine karşılık bir-iki akça maaş bağlamışlar kendisine. İlk defa bu maaşı aldığı gece rüyada hafiften bir ses gelmiş: «— Mertebeden Üftâde oldun.» Ondan sonra, Ulucami'deki vazifelerini terketmiş. Daha sonra O'nun bir tekke kurduğunu ve müridleriyle orada semâ ettiğini görüyoruz. İşte şeyh Aziz Mahmud Hüdâî'nin Hz. Üftâde ile buluşması bu tarihlere rastlar, ki, Hz. Mehmed Muhyî'd-din'in 88 yaşında olması gerekir. O gün Üftâde Kadî naibliğini (kadî vekili) terkedip kendisine baş koyan Aziz Mahmud'a şöyle der: «— Cenâb-ı Hak taayyün ve Lataayyünden münezzehtir. Yâni, denmezki Allah güdür veya şu değildir. Cem'i nâkis ve cem'i ezdad mümkün ve Hakka mahsustur. Şiddet cebir yoktur. Efali insan irâdet eder. Her mertebede insanın halinde irâdet vardır. Böyle olmasaydı tekalif yâni namaz, oruç gibi şer'i teklifler sahih olur muydu? Hakikat üzere hali cebir ve iradatı ehl-i sülûk bilir. Onun için sende tabiatını, nefsinin, ruhunu ve sırrını islâm ile hakikate vâsıl ol. Ondan sonra tenezzülâta bak. Hattâ sende bilesinki mevcudat hakikatın yâni, hakikatı Muhammediye tenezzülâtıdır. Her mertebede iradei cüz'îye vardır. Teklifde halincedir. Ruh, sırrın tenezzülüdür. Tabiatla ruhun tenezzülüdür. İttisal suridir. Ruh-ı insan gelip gider, tenezzülü bedende kalır. Yâni, ruhî hayvanî de kalır. Taayyünatı enbiyâ şol taayyünde değildir. Sul-

tân-ı Enbiyânın yâni, Efendimizin taayyünü cümlelerin fevkindedir.

Mirâc-ı Şerifleri ve Enbiyâya mülâkatları şol semada değildir. Kutûbû Mirâc mertebeleri akıldaki yazılmıştır. Akıl şol taayyünün fevkine kaadir değildir. Şol taayyünde enbiyânın ecsadı şerifleri karar etmiştir. Ol mürşid ile sohbet eyle ki nefsini bilesin. Amelsiz ilim fayda vermez. Amel dahi ehliyle sohbet etmeden müyesser olmaz. Ruh mahîlûktur. Kadim değildir. Allah'ın bakâ vermesiyle bakâ bulur. Ruhun bakâsı Cenâb-ı Hakkın bakâsı gibi değildir. Ruh-u hayvanî ruh-u insanın tenezzülü olup bir şeyin kokusu mesabesindedir. Akıl müstakil değildir. Ruhun sıfatındandır. Mahallinde ruh akli tasarruf eder. Akıl şol taayyünün fevkine kaadir değildir. Sâlik mertebeleri tabiatı, nefsi, ruhu ve sırrı kat'eylese ancak vücud ve tende vâcibin vücudu kalır. Cem'i mümkinât, nefsi bile münadim olur. Cümlesi münadim olsa vücudu zatından olan vâcibin vücudu kalır. Vâhdeti vücudun mânâsı budur. Sâlikte bu vücudu hayvanî kalmayınca vücudu mânevîsi kalır. ki, Hakkın cemâlini onunla görür. Cenab-ı Hak cihetten ve mekândan münezzehtir. Ehli ilhadın zannettikleri gibi hulûl ve ittihad yoktur. Mümkinün vâcib olması muhaldir. Mertebeleri ulya fenâfillâhtır. O ise, Hazreti Peygamberin şefaati ile olur. Riyâzetle olmaz. Eşyanın tesbîhini duymak, bâtındaki tevhidin galebesindedir. Tevhid galebe çalarsa eşyayı tekellüm eder, görür, işitir ve anlar.

Tevhid, meşâyih beynindedir. Ulemâ kendi mertebelerince kemaldendirler. Zirâ, onlar mücerret akıl ve maarifle tevhide vâsıldurlar. Sülûk ve hâl ile vâsıl değildir. Sülûk ve hâl ile vâsıl olanlar dahi tevhidin tekellüm eylemişlerdir. Hakikat-ı vuslât onlarda dahi yoktur. Cümle Kemâlâtları makam-ı marifettedir. Makam-ı tevhide degillerdir. Makam-ı tevhidin muktezası budurki gayri görünmeye mütevhid tevhide vâsıl olsa ol mahalde meratib-i erbaa (yâni, tabiat, nefis, ruh, sır) fenâ bulur. Ol makam meratibin fevkindedir. Bir kimseye mârifetullâh hâsıl olsa ol kimse kuyuddan bir kâyet ile kayıtlanmaz ve cümle merâtibden geçer müzmahil olur. Hattâ kutbiyetten geçer. İşte, tevhid-i kul budur. Vâhdetin mânâsı, sâlikin vücudu tecelli ile müzmahil ola. Yoksa kul Allah ola değildir. Zirâ, buna meşru'dur. Lâ'kin kemâl hem kayıtlanmak hemde kayıtlanmamaktır. Sultan-ı Enbiyâ olan efendimiz kayıtlı ve irşatta idi. Böyle iken bir kayıtlı asla kayıtlanmazlardı. Mü'minlerin üç hasnî (kal'ası) vardır:

a — Zikrullâh

b — Kiraât-ı Kur'ân

c — Mü'minin musallası (yâni, mescidi)».

(Devam edecek)